

**P
O
R
A
D
C
E**

4

**DŮCHODOVÉ
POJIŠTĚNÍ**

2025
30. ročník

úplné znění zákona
s komentářem

Připravujeme

Poradce 5-6/2025

■ **Zákoník práce**

s komentářem

Nově se mění zkušební doba, možnost práce mladistvých, výplata mzdy v jiné než české měně, samorozvrhování směn na pracovišti,...

Poradce 7/2025

■ **Zákon o dani z přidané hodnoty** s komentářem

Od 1. 1. 2025 dochází ke změnám v opravě základu daně, především u nedobytných pohledávek, lhůty pro uplatnění nároku na odpočet na dva roky, zrušení konceptu majetku vytvořeného vlastní činností, nová povinnost zákazníků vrátit nárok na odpočet v případě neuhrazených závazků...

Poradce 8-9/2025

■ **Zákon o dani z příjmů** s komentářem

Vysvětlíme vám nové pojmy (aktivum, odložený a okamžitý výdaj...), výpočet daňových odpisů, finanční leasing, zdanění výnosových smluvních sankcí, daňové přiznání vyplněné v EUR...

PORADCE

30. ročník – 2025/4

legislativa

■ **ZÁKON O DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ**

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém

pojištění s komentářem2

JUDr. EVA DANDOVÁ

téma

- Uplatnění různých druhů paušálů dle ZDP v daňovém přiznání za rok 2024. 144

Ing. IVAN MACHÁČEK

poradenství

DANĚ A ÚČETNICTVÍ

- Nemovitosti – vykazování a vazby v účetní závěrce 172

Ing. VLADIMÍR HRUŠKA

- Evidence (účtování) na podrozvahových účtech 185

Ing. VLADIMÍR HRUŠKA

- Roční vypořádání odpočtu – oprava a úprava odpočtu po skončení roku 2024. 197

Ing. VÁCLAV BENDA

- Související otázky s povodněmi ve vazbě na daň z příjmů 209

Ing. IVAN MACHÁČEK

PERSONALISTIKA A MZDY

- Vyšší minimální mzda od 1. ledna 2025 228

JUDr. LADISLAV JOUZA

- Zálohy OSVČ ve zdravotním pojištění v roce 2025 ... 232

Ing. ANTONÍN DANĚK

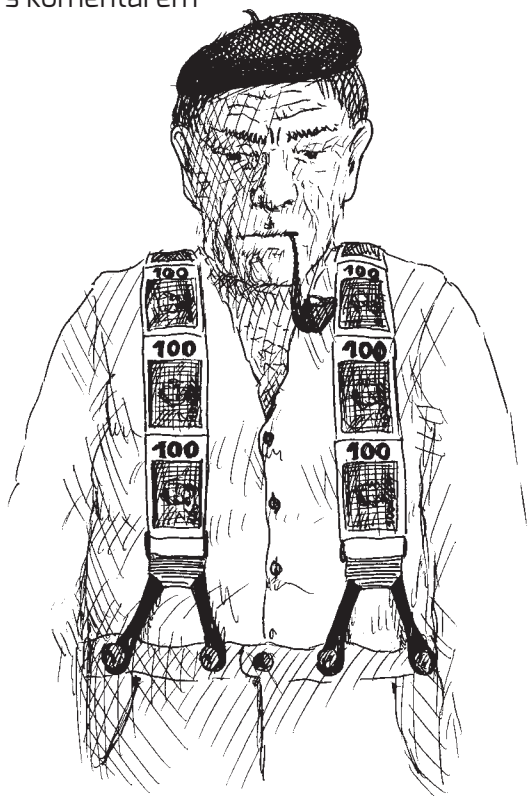
- Kolektivní smlouvy s vyššími nároky 235

JUDr. LADISLAV JOUZA

Zákon o důchodovém pojištění

Zákon č. 155/1995 Sb. s komentářem

JUDr. Eva Dandová

Zákon o důchodovém pojištění upravuje v České republice důchodový systém, důchodové spoření a důchodové pojištění jako součást sociálního zabezpečení v Česku. Zákon upravuje důchodové pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele. Z pojištění se poskytují tyto důchody: starobní, invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí. Výše důchodu se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Prováděcími předpisy zákona o důchodovém pojištění jsou především nařízení vlády o výši všeobecného vyměřovacího základu za příslušný rok.

Zákon o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb. nabyl účinnosti 1. 1. 1996. Dá se říci, že navázal na tradici našeho sociálního zabezpečení v předchozích 50 letech. Připomeňme si zákon č. 99/1948 Sb. z. a n., o národním pojištění, zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení a zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.

Zákon sám je předmětem řady politických debat ohledně případné reformy důchodového pojištění v České republice. Zhruba před 15 lety byla diskutována tzv. I. etapa důchodové reformy, která vyústila přijetím novelizačního zákona č. 306/2008 Sb. Od té doby pravidelně každá vláda sestavuje tzv. důchodovou komisi, která by měla navrhnout případná další řešení. Zatím však nedošlo k všeobecné politické dohodě o případném novém řešení.

Od nabytí účinnosti však byl k datu 1. 10. 2024 celkem 95 krát novelizován.

Letos prošel „pouze“ dvěma novelami. K datu 1. 3. 2024 byl novelizován zákonem č. 28/2024 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 357/2005 Sb., o ocenění účastníků národního boje za vznik a osvobození Československa a některých pozůstalých po nich, o zvláštním příspěvku k důchodu některým osobám, o jednorázové peněžní částce některým účastníkům národního boje za osvobození v letech 1939 až 1945 a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Jednalo se o drobnou novelu, do zákona vložila nové ustanovení § 67fa ZDP – viz komentář.

K datu 1. 10. 2024 nabyl účinnosti jeden změnový bod novely provedené zákonem č. 270/2023 Sb. (tento zákon nabýval jako celek s uvedenou výjimkou účinnosti 1. 10. 2023). Tento bod změnil ustanovení § 31 odst. 1 ZDP a zavědl prodloužení potřebné doby pojištění pro

nárok na předčasný starobní důchod z dosavadních 35 let na 40 let, účinnost tohoto bodu byla odložena až na první den třináctého kalendářního měsíce následujícího po vyhlášení zákona po dni 1. 10. 2023, a to z důvodu proveditelnosti tohoto opatření v podmínkách plátců důchodů.

Dne 1. 1. 2025 dojde k další novele zákonem č. 29/2024 Sb., kterým se mění zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Jedná se o drobnou změnu, do zákona se vkládá nový § 64a ZDP, který se týká výhradně vězňů a osob v zabezpečovací detenci.

Větší změna nastane dne 1. 7. 2025 na základě zákona č. 321/2023 Sb. Tato změna se bude týkat všech důchodců, neboť dojde ke změně výplatních termínů důchodů. Důchody, které vyplácí ČSSZ, budou nově vypláceny nikoli dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách, jako je tomu dosud (od splatnosti do splatnosti, tj. např. od 6. dne kalendářního měsíce do 5. dne bezprostředně následujícího kalendářního měsíce), ale na běžný kalendářní měsíc, tj. od prvního dne kalendářního měsíce do jeho posledního dne, jako se podle současné právní úpravy vyplácejí důchody příslušníkům ozbrojených sil. Jde tedy o modifikaci výplatního období z „klouzavého“ měsíce na měsíc kalendářní.

V současné době (říjen 2024) projednává Poslanecká sněmovna další návrh novely zákona o důchodovém pojištění. Podle předkladatele přináší návrh zákona zásadní parametrické úpravy a další reformní kroky, jejichž účelem je posílení jeho finanční a sociální udržitelnosti. Termín účinnosti tohoto zákona nelze zatím odhadnout.

Přehled ustanovení zákona

str.

ČÁST PRVNÍ	ÚVODNÍ USTANOVENÍ	§	1 – 4	6
ČÁST DRUHÁ	ÚČAST NA POJIŠTĚNÍ			
HLAVA PRVNÍ	OKRUH POJIŠTĚNÝCH OSOB	§	5 – 7	9
HLAVA DRUHÁ	PODMÍNKY ÚČASTI NA POJIŠTĚNÍ			
Díl první	Podmínky účasti zaměstnanců a dalších skupin osob vyko- návajících pracovní nebo obdobnou činnost	§	8	15
Díl druhý	Podmínky účasti osob samostatně výdělečně činných	§	9 – 10	16
ČÁST TŘETÍ	ZÁKLADNÍ POJMY			
HLAVA PRVNÍ	DOBA POJIŠTĚNÍ A NÁHRADNÍ DOBA POJIŠTĚNÍ	§	11 – 14	22
HLAVA DRUHÁ	VÝPOČTOVÝ ZÁKLAD	§	15 – 19a	25
HLAVA TŘETÍ	DALŠÍ POJMY	§	20 – 27	35
ČÁST ČTVRTÁ	DŮCHODY			
HLAVA PRVNÍ	STAROBNÍ DŮCHOD			
Díl první	Podmínky nároku na starobní důchod	§	28 – 32	43
Díl druhý	Výše starobního důchodu	§	33 – 36	48
Díl třetí	Výplata starobního důchodu	§	37	55
Díl čtvrtý	Zvláštní ustanovení o starobním důchodu některých pra- cujících v hornictví	§	37b – 37c	56
DÍL PÁTÝ	Zvláštní ustanovení o důchodovém věku zdravotnických záchranářů a člena jednotky hasičského záchranného sboru podniku	§	37d – 37e	58
HLAVA DRUHÁ	INVALIDNÍ DŮCHOD			
Díl první	Podmínky nároku na invalidní důchod	§	38 – 40	60
Díl druhý	Výše invalidního důchodu	§	41	64
Díl třetí	Invalidní důchod a jeho výše v mimořádných případech	§	42	66
HLAVA ČTVRTÁ	VDOVSKÝ A VDOVECKÝ DŮCHOD			
Díl první	Podmínky nároku na vdovský a vdovecký důchod	§	49 – 50	68
Díl druhý	Výše vdovského a vdoveckého důchodu	§	51	70
HLAVA PÁTÁ	SIROTČÍ DŮCHOD			
Díl první	Podmínky nároku na sirotčí důchod	§	52	71
Díl druhý	Výše sirotčího důchodu	§	53	73
HLAVA ŠESTÁ	SPOLEČNÁ USTANOVENÍ O DŮCHODECH			
Díl první	Nárok na důchod a jeho výplatu	§	54 – 57	74
Díl druhý	Souběh nároků na důchody a jejich výplatu	§	58 – 61	77
Díl třetí	Přeměna invalidního důchodu na starobní důchod	§	61a – 61b	80
Díl čtvrtý	Přechod nároku na důchody	§	62 – 63	80
Díl pátý	Vyplácení důchodů	§	64 – 66	81

HLAVA SEDMÁ	ZVYŠOVÁNÍ DŮCHODŮ.....	§ 67 – 67c ...	86
HLAVA OSMÁ	SNÍŽENÍ STAROBNÍCH DŮCHODŮ NĚKTERÝM PŘEDSTAVITELŮM KOMUNISTICKÉHO REŽIMU	§ 67d – 67g ...	91
ČÁST PÁTÁ PŘECHODNÁ USTANOVENÍ			
HLAVA PRVNÍ	ZÁKLADNÍ USTANOVENÍ.....	§ 68 – 71 ...	95
HLAVA DRUHÁ	JEDNOTLIVÉ DRUHY DÁVEK	§ 72 – 98 ...	97
HLAVA TŘETÍ	ZÁKLADNÍ A PROCENTNÍ VÝMĚRA DŮCHODŮ PŘIZNANÝCH PODLE PŘEDPISŮ PLATNÝCH PŘED 1. LEDNEM 1996.....	§ 99 – 101 ..	111
HLAVA ČTVRTÁ	ÚČAST NA POJIŠTĚNÍ NĚKTERÝCH OSOB A HODNOCENÍ NĚKTERÝCH DOB.....	§ 102 – 104 ..	111
ČÁST ŠESTÁ	SPOLEČNÁ A ZÁVĚREČNÁ USTANOVENÍ	§ 105 – 110 ..	114
PŘÍLOHA	Důchodový věk pojištěnců narozených v období let 1936 až 1971		.. 142

Zkratky:

ZDP – zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ZP – zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

ZoNP – zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Odvody – aktuálně

Objednávejte na tel.: 558 731 125, 732 708 627, e-mailem: abo@i-poradce.cz, e-shop: www.i-poradce.cz

ZÁKON č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

ve znění

zákona č. 134/1997 Sb., zákona č. 289/1997 Sb. (úplné znění č. 233/1998 Sb.), zákona č. 224/1999 Sb., zákona č. 18/2000 Sb., zákona č. 118/2000 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 220/2000 Sb., zákona č. 116/2001 Sb., zákona č. 188/2001 Sb., zákona č. 353/2001 Sb., zákona č. 198/2002 Sb., zákona č. 263/2002 Sb., zákona č. 264/2002 Sb., zákona č. 420/2002 Sb., zákona č. 362/2003 Sb., zákona č. 424/2003 Sb., zákona č. 425/2003 Sb., zákona č. 85/2004 Sb., zákona č. 281/2004 Sb., zákona č. 359/2004 Sb., zákona č. 436/2004 Sb., zákona č. 562/2004 Sb., zákona č. 626/2004 Sb., zákona č. 168/2005 Sb., zákona č. 361/2005 Sb., zákona č. 377/2005 Sb., zákona č. 530/2005 Sb., zákona č. 24/2006 Sb., zákona č. 109/2006 Sb., zákona č. 189/2006 Sb., zákona č. 264/2006 Sb., zákona č. 267/2006 Sb., zákona č. 152/2007 Sb., zákona č. 181/2007 Sb., zákona č. 218/2007 Sb., zákona č. 261/2007 Sb., zákona č. 296/2007 Sb., zákona č. 178/2008 Sb., zákona č. 305/2008 Sb., zákona č. 306/2008 Sb., zákona č. 382/2008 Sb., zákona č. 479/2008 Sb., zákona č. 41/2009 Sb., zákona č. 108/2009 Sb., zákona č. 158/2009 Sb., zákona č. 282/2009 Sb., zákona č. 303/2009 Sb., (úplné znění č. 43/2010 Sb.), nálezu ÚS č. 135/2010 Sb., zákona č. 347/2010 Sb., zákona č. 73/2011 Sb., zákona č. 220/2011 Sb., zákona č. 341/2011 Sb., zákona č. 348/2011 Sb., zákona č. 364/2011 Sb., zákona č. 365/2011 Sb., zákona č. 428/2011 Sb., zákona č. 458/2011 Sb., zákona č. 470/2011 Sb., zákona č. 314/2012 Sb., zákona č. 401/2012 Sb., zákona č. 403/2012 Sb., zákona č. 463/2012 Sb., zákona č. 267/2013 Sb., zákona č. 274/2013 Sb., zákona č. 303/2013 Sb., zákona č. 344/2013 Sb., zákona č. 182/2014 Sb., zákona č. 183/2014 Sb., zákona č. 250/2014 Sb., zákona č. 267/2014 Sb., zákona č. 332/2014 Sb., zákona č. 131/2015 Sb., zákona č. 377/2015 Sb., zákona č. 47/2016 Sb., zákona č. 137/2016 Sb., zákona č. 190/2016 Sb., zákona č. 212/2016 Sb., zákona č. 213/2016 Sb., zákona č. 24/2017 Sb., zákona č. 99/2017 Sb., zákona č. 148/2017 Sb., zákona č. 150/2017 Sb., zákona č. 203/2017 Sb., zákona č. 259/2017 Sb., zákona č. 310/2017 Sb., zákona č. 310/2017 Sb., zákona č. 191/2018 Sb., zákona č. 32/2019 Sb., zákona č. 244/2019 Sb., zákona č. 315/2019 Sb., zákona č. 469/2020 Sb., zákona č. 540/2020 Sb., zákona č. 323/2021 Sb., zákona č. 330/2021 Sb., zákona č. 221/2022 Sb., zákona č. 455/2022 Sb., zákona č. 71/2023 Sb., zákona č. 270/2023 Sb., zákona č. 321/2023 Sb., **zákona č. 28/2024 Sb., zákona č. 29/2024 Sb. a zákona č. 89/2024 Sb.**

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ ÚVODNÍ USTANOVENÍ

§ 1

Rozsah působnosti

(1) Tento zákon upravuje důchodové pojištění (dále jen „pojištění“) pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele [§ 4 odst. 1 písm. c) a d)].

(2) Organizaci a provádění pojištění, povinnosti pojištěných osob, příjemců dávek a zaměstnavatelů a jejich odpovědnost v pojištění a pojistné na pojištění (dále jen „pojistné“) upravují zvláštní zákony.¹⁾

(3) Tento zákon se použije na právní vztahy, které nejsou upraveny přímo použitelným předpisem Evropských společenství v oblasti pojištění^{1a)}.

komentář k § 1

Klasické úvodní ustanovení vymezující rozsah působnosti zákona.

V odstavci 1 se vysvětluje obsah pojmu „důchodové pojištění“. Je třeba připomenout, že důchodové pojištění podle tohoto zákona má charakter sociálního pojištění (čímž patří do oboru práva veřejného), takže jej musíme odlišovat od smluvního komerčního pojištění (např. podle zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením), které patří do oboru práva soukromého. Zásadní rozdíl mezi veřejnoprávním pojistným poměrem a soukromoprávním pojistným poměrem je ten, že veřejnoprávní pojistný poměr je charakterizován pojistnou povinností ze zákona a že se nezakládá pojistnou smlouvou. Naproti tomu základem soukromoprávního pojistného poměru je dobrovol-

¹⁾ Poznámky jsou uvedeny na str. 140.

na smlouva zakládající vznik pojistného poměru a jeho podmínky. Sociální pojištění je za podmíněk stanovených zákonem povinné, zatímco komerční pojištění je především dobrovolné, takže plnění v oblasti sociálního pojištění je stanoveno zákonem, zatímco plnění v komerčním pojištění záleží na obsahu příslušné individuální smlouvy. Věcná část rozsahu působnosti zákona o důchodovém pojištění nachází své konkretizace v označení jednotlivých druhů důchodů v § 4 ZDP a úpravě podmínek nároku na ně a určování jejich výše v § 28 až § 37 ZDP.

V odstavci 2 se pro úplnost zdůrazňuje, že **zákon o důchodovém pojištění neobsahuje příjmovou a organizační stránku důchodového pojištění** jako tomu je v případě slovenského zákona č. 461/2003 Z. Z., o sociálnom poistení, ale že příjmovou a organizační stránku českého důchodového pojištění upravuje zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Počet jeho novel v poznámce pod čarou odpovídá právnímu stavu ke dni účinnosti zákona o důchodovém pojištění, tedy k 1. lednu 1996.

V odstavci 3 – podobně jako v jiných zákonech – se připomíná **přednostní použitelnost tzv. přímo použitelných předpisů Evropského společenství v oblasti důchodového pojištění před tímto zákonem.**

Oblast důchodového pojištění je regulována také řadou prováděcích předpisů. Jde např. o vyhlášku č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění, vyhlášku č. 359/2009 Sb., kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku o invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity (vyhláška o posuzování invalidity), nařízení vlády č. 141/2013 Sb., kterým se stanoví podrobnější úprava vzájemného převodu důchodových práv ve vztahu k důchodovému systému Evropské unie nebo každoročně vydávané nařízení vlády – např. nařízení vlády č. 286/2023 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2022, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2022, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2024, základní výměry důchodu stanovené pro rok 2024 a částky zvýšení za vychované dítě pro rok 2024 a o zvýšení dů-

chodů v roce 2024 pro rok 2024 a nařízení vlády č. 282/2024 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2023, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2023, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2025, základní výměry důchodu stanovené pro rok 2025 a částky zvýšení za vychované dítě pro rok 2025 a o zvýšení důchodů v roce 2025 pro rok 2025.

§ 2

Účast na pojištění

(1) Účast na pojištění je povinná pro fyzické osoby (dále jen „osoby“) uvedené v § 5. Pojištění se mohou dobrovolně účastnit též osoby uvedené v § 6.

(2) Pojištěncem se pro účely pojištění rozumí osoba, která je nebo byla účastna pojištění.

komentář k § 2

Účast na pojištění je z důchodového hlediska zásadní. Důchody jsou zásluhové dávky. Zásluhovost je vyjádřena tím, že samotná existence příslušné sociální události (stáří, invalidita apod.) není pro vznik nároku postačující, vždy je třeba splnit druhou podmínku, a tou je získání účasti na pojištění v zákonem předepsané délce.

Předmětné ustanovení v odstavci 1 rozlišuje účast na důchodovém pojištění **tzv. „ze zákona“**, neboli povinnou a **tzv. „dobrovolnou“**, která se realizuje na základě přihlášky k pojištění. Okruh osob pojištěných tzv. „ze zákona“ je vyjmenován v § 5 ZDP. Podmínky tzv. „dobrovolného pojištění“, tedy okruh osob dobrovolně pojištěných a vlastní podání přihlášky k účasti na pojištění jsou obsaženy v § 6 ZDP.

Kromě toho lze účast na pojištění rozlišovat podle toho, zda je účast příspěvkovou (placenou) nebo nepříspěvkovou (neplacenou). **Příspěvková účast** na pojištění je spojena s povinností platit pojištění na sociální zabezpečení, z něhož jsou následně financovány dávky důchodového pojištění. **Nepříspěvková účast** na důchodovém pojištění je reprezentována náhradními dobami pojištění.

V odstavci 2 je pro účely tohoto zákona zavedena definice **pojmu „pojištěnec“**. Pojištěncem je

zásadně osoba, která v daném čase je, nebo v minulosti byla účastna pojištění. Zákon používá ještě označení „osoba“ pro osoby, které nesplňují podmínky definice pojmu pojištěnec, tedy nejsou nebo nebyly nikdy účastny pojištění. Příkladem je § 42 odst. 1 ZDP – nárok na invalidní důchod třetího stupně mají invalidní osoby, které dosáhly věku 18 let a nebyly účastny pojištění po potřebnou dobu.

§ 3

Způsobilost osob v právních vztazích pojištění

(1) Právní osobnost v právních vztazích pojištění vzniká narozením a zaniká smrtí, popřípadě prohlášením za mrtvého.

(2) Plná svéprávnost v právních vztazích pojištění vzniká dosažením zletilosti, přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství⁽²⁾. Způsobilost být účastníkem řízení o přiznání invalidního důchodu [§ 4 odst. 1 písm. b)] vzniká ukončením povinné školní docházky; přiznáním tohoto důchodu vzniká plná svéprávnost podle věty první a trvá až do dosažení zletilosti. O omezení svéprávnosti platí obdobně ustanovení občanského zákoníku.

(3) Osoba, která nemá svéprávnost podle odstavce 2, musí být zastoupena zákonným zástupcem nebo opatrovníkem; kdo je zákonným zástupcem nezletilého nebo opatrovníkem, stanoví občanský zákoník.

komentář k § 3

*Předmětné ustanovení o způsobilosti osob v právních vztazích pojištění doznalo zásadní změny novelou provedenou zákonem č. 303/2013 Sb., s účinností k 1. 1. 2014, tedy v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku. Především byl pojem „způsobilost mít práva a povinnosti“ nahrazen pojmem „**právní osobnost**“ a pojem „způsobilost k právním úkonům“ byl nahrazen pojmem „**svéprávnost**“.*

V odstavci 1 je vymezeno období, v kterém může existovat účast na důchodovém pojištění, tedy kdy může být osoba účastníkem právních vztahů důchodového pojištění. Hranicí zde je okamžik smrti, resp. prohlášení za mrtvého, což znamená, že po úmrtí nemůže nikdo nabývat prá-

va z důchodového pojištění za zemřelého. Pokud jde o prohlášení za mrtvého, postupuje se podle pravidel uvedených v § 26 odst. 2 a § 71 až § 76 OZ. Obecně platí, že dávky důchodového pojištění představují osobní nároky pojištěnců v oblasti veřejného práva, které nepodléhají dědickému právu.

*V odstavci 2 je definována procesní svéprávnost (dříve tzv. „procesní způsobilost“). Jak je uvedeno úvodem, ustanovení bylo dáno do souladu s ustanoveními zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku o zletilosti (§ 30 a násl. OZ). **Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství. Svéprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné.** Novelou zákona o důchodovém pojištění provedenou zákonem č. 134/1997 Sb. s účinností od 1. 1. 1998 byla upřesněna procesní svéprávnost osob mladších 18 let v řízení o přiznání invalidního důchodu. Právní úprava je připodobněna pracovněprávní úpravě – způsobilosti se nabývá ukončením povinné školní docházky a trvá po celou dobu řízení o důchodech. O omezení svéprávnosti platí i pro účely zákona o důchodovém pojištění ustanovení § 55 až § 65 OZ.*

Podle odstavce 3 musí být osoba, která nemá svéprávnost zastoupena zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Zákonné zastoupení a opatrovnictví upravují ustanovení § 457 a násl. OZ. Rozsah oprávnění zastupovat v právních vztazích důchodového pojištění vyplývá buď přímo z právního předpisu, nebo ze soudního rozhodnutí nebo ze smlouvy, v závislosti na tom, o jaký typ zastoupení se jedná.

§ 4

Druhy důchodů a jejich výše

(1) Z pojištění se poskytují tyto důchody:

- a) starobní,
- b) invalidní,
- c) vdovský a vdovecký,
- d) sirotčí.

(2) Výše důchodu se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. Základní výměra se stanoví procentní sazbou z průměrné mzdy a procentní

výměra se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu, jde-li o důchody uvedené v odstavci 1 písm. a) a b), nebo z procentní výměry důchodu zemřelého, jde-li o důchody uvedené v odstavci 1 písm. c) a d).

k omentář k § 4

V odstavci 1 se taxativně stanoví výčet důchodů poskytovaných na základě zákona o důchodovém pojištění. Jedná se o důchod starobní, invalidní, vdovský a vdovecký a důchod sirotčí. Jiné důchody se neposkytují. V případě starobního a invalidního důchodu zákon rozlišuje různé druhy těchto důchodů, jedná se však o určité typy jednoho (starobního nebo invalidního) důchodu.

Z odstavce 2 vyplývá, že každý důchod se skládá z tzv. „základní výměry“ a tzv. „procentní výměry“. Před novelou provedenou zákonem č. 220/2011 Sb. se základní výměra nazývala pevnou částkou. Obecně platí, že základní výměra je pro všechny druhy důchodů uvedené v odstavci 1 stejná.

DŮLEŽITÉ

Podle nařízení vlády č. 286/2023 Sb. činí výše základní výměry pro rok 2024 4 400 Kč. V roce 2025 bude podle nařízení vlády č. 282/2024 Sb. činit 4 660 Kč.

Výpočet procentní výměry jednotlivých důchodů je upraven zákonem u příslušného druhu důchodu. Výše procentní výměry důchodu se u různých pojištěnců liší a stanoví se na základě principu zásluhovosti v kombinaci s principem příjmové solidarity.

Z druhé věty vyplývá obecné rozlišení důchodů na tzv. „důchody přímé“ a „důchody nepřímé neboli odvozené“. Starobní a invalidní důchod je tzv. důchod přímý (posuzování nároku závisí výhradně na situaci dotčené osoby), důchody vdovské, vdovecké a sirotčí jsou tzv. důchody nepřímé neboli odvozené (náleží pozůstalým osobám po osobách účastných důchodového pojištění). Procentní výměra důchodů přímých, tedy důchodů starobních a invalidních se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu. Procentní sazba důchodů odvozených, tedy důchodů vdovských, vdoveckých a sirotčích se stanoví z procentní výměry důchodu zemřelého.

ČÁST DRUHÁ ÚČAST NA POJIŠTĚNÍ

HLAVA PRVNÍ OKRUH POJIŠTĚNÝCH OSOB

§ 5

(1) Pojištění jsou při splnění podmínek stanovených v tomto zákoně účastni

- a) zaměstnanci v pracovním poměru,
- b) příslušníci Policie České republiky, Vězeňské služby České republiky, Generální inspekce bezpečnostních sborů, Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Celní správy České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky⁵⁾, vojáci z povolání^{5a)}, vojáci v záloze ve výkonu vojenské činné služby⁴⁶⁾ a státní zaměstnanci podle zákona o státní službě^{5b)},
- c) členové družstva, jestliže mimo pracovní vztah vykonávají pro družstvo práci,
- d) osoby, které jsou podle zvláštního zákona jmenovány nebo voleny do funkce vedoucího správního úřadu nebo do funkce statutárního orgánu právnické osoby zřízené zvláštním zákonem, popřípadě do funkce zástupce tohoto vedoucího nebo statutárního orgánu, pokud je tímto vedoucím nebo statutárním orgánem pouze jediná osoba a jmenováním nebo volbou těmto osobám nevznikl pracovní nebo služební poměr, a osoby, které podle zvláštního zákona vykonávají veřejnou funkci mimo pracovní nebo služební poměr, pokud se na jejich pracovní vztah vztahuje ve stanoveném rozsahu zákoník práce a nejsou uvedeny v písmenech g) až i) a o) až s),
- e) osoby samostatně výdělečně činné,
- f) zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti a zaměstnanci činní na základě dohody o provedení práce,
- g) soudci,
- h) členové zastupitelstev územních samosprávných celků a zastupitelstev městských částí nebo městských obvodů územně členěných statutárních měst a hlavního města Prahy zvolení do funkcí, jež zastupitelstvo určilo jako

- funkce, pro které budou členové zastupitelstva uvolněni,
- ch) poslanci Poslanecké sněmovny a senátoři Senátu Parlamentu,
- i) prezident republiky, členové vlády, prezident, viceprezident a členové Nejvyššího kontrolního úřadu, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, členové Rady Energetického regulačního úřadu, členové Rady Ústavu pro studium totalitních režimů, členové Rady Českého telekomunikačního úřadu, finanční arbitři, zástupce finančního arbitra, Veřejný ochránce práv a zástupce Veřejného ochránce práv,
- j) dobrovolní pracovníci pečovatelské služby,
- k) osoby pečující o dítě a osoby, které jsou vedeny v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, je-li těmto osobám vyplácena odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí^{37a)},
- l) osoby ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do práce,
- m) pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů,
- n) společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným a komanditisté komanditní společnosti, jestliže mimo pracovníprávní vztah vykonávají pro ni práci, a ředitelé obecně prospěšné společnosti, jestliže mimo pracovníprávní vztah vykonávají pro ni práci, za kterou jsou touto společností odměňováni,
- o) prokuristé,
- p) osoby pověřené obchodním vedením na základě smluvního zastoupení,
- q) členové kolektivních orgánů právnické osoby, kteří nejsou uvedeni v písmenech a) až c), f) až i), p) a s),
- r) likvidátoři,
- s) vedoucí organizačních složek právnické osoby, která má sídlo ve státě, s nímž Česká republika neuzavřela mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení, pokud je tato složka zapsána v obchodním rejstříku a místo výkonu práce těchto vedoucích je trvale v České republice,
- t) fyzické osoby neuvedené v písmenech a) až

d) a f) až s), s výjimkou členů zastupitelstev územních samosprávných celků a zastupitelstev městských částí nebo městských obvodů územně členěných statutárních měst a hlavního města Prahy zvolených do funkcí, jež zastupitelstvo neurčilo jako funkce, pro které budou členové zastupitelstva uvolněni,

v době zaměstnání, pokud jim v souvislosti se zaměstnáním plynou nebo by mohly plynout příjmy ze závislé činnosti, které jsou nebo by byly, pokud by podléhaly zdanění v České republice, předmětem daně z příjmu podle zvláštního právního předpisu a nejsou od této daně osvobozeni; to neplatí, jde-li o osoby uvedené v písmeni e).

→ *Dnem 1. ledna 2026 v § 5 odst. 1 písm. t) se za slovo „výjimkou“ vkládají slova „členů okrskové volební komise a zvláštní okrskové volební komise a“.*

(2) Pojištění jsou při splnění podmínek stanovených v tomto zákoně účastny dále

- a) osoby vedené v evidenci Úřadu práce České republiky - krajské pobočky, popřípadě pobočky pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“) jako uchazeči o zaměstnání po dobu, po kterou jim náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, a v rozsahu nejvýše 3 let též po dobu, po kterou jim tato podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci nenáleží, s tím, že tato doba 3 let se zjišťuje zpětně ode dne vzniku nároku na důchod, doba, po kterou podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci nenáležela před dosažením věku 55 let, se do ní započítává v rozsahu nejvýše 1 roku, a nezapočítává se do ní jiná náhradní doba pojištění nebo doba pojištění, které se kryjí s dobou, po kterou je osoba vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání; za dobu, po kterou náleží podpora v nezaměstnanosti, se přitom považuje též doba, po kterou se podpora v nezaměstnanosti neposkytuje z důvodu, že osobě vedené v evidenci uchazečů o zaměstnání přísluší odstupné, odbytné nebo odchodné,
- b) osoby se zdravotním postižením zařazené

- v teoretické a praktické přípravě pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost,
- c) osoby pečující osobně o dítě ve věku do 4 let,
 - d) osoby pečující osobně o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni I (lehká závislost), nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), pokud spolu žijí v domácnosti; podmínka domácnosti se nevyžaduje, jde-li o blízkou osobu nebo asistenta sociální péče podle § 83 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb.,
 - e) poživatelé invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně [§ 39 odst. 2 písm. c)] z českého pojištění, a to do dosažení věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod podle § 32; za poživatele invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně se pro účely účasti na pojištění považují též osoby, které nepobírají tento důchod, avšak splňují podmínky nároku na tento důchod a pobírají výsluhový příspěvek podle zvláštních zákonů,
 - f) osoby po skončení výdělečné činnosti, která zakládala jejich účast na nemocenském pojištění podle zvláštního právního předpisu, po dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti, kterou si nepřivodily úmyslně, pokud tato dočasná pracovní neschopnost vznikla v době této výdělečné činnosti nebo v ochranné lhůtě podle zvláštního právního předpisu, po dobu karantény nařízené podle zvláštního právního předpisu v době této výdělečné činnosti nebo v ochranné lhůtě podle zvláštního právního předpisu, po dobu trvání podpůrčí doby u ošetřovného, dlouhodobého ošetřovného a u dávky otcovské poporodní péče a po dobu trvání podpůrčí doby u peněžitě pomoci v mateřství v období před porodem,
 - g) osoby, kterým je poskytována zvláštní ochrana a pomoc na základě zákona upravujícího zvláštní ochranu svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, pokud podle vyjádření orgánu příslušného k poskytování zvláštní ochrany a pomoci nemohou vykonávat výdělečnou činnost,
 - h) osoby pečující o nezletilé nezaopatřené dítě poskytující nezprostředkovanou péstounskou péči a osoby mající dítě ve svěřectví podle § 953 občanského zákoníku, pokud toto dítě má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí⁵⁰⁾, a to nejdéle po dobu 2 let od prvního dne kalendářního měsíce, za který příspěvek na úhradu potřeb dítěte poprvé náleží; podmínka nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se považuje za splněnou po dobu, po kterou tento příspěvek nenáleží z důvodu souběhu s důchodem nebo výživným stanoveným soudem.
- (3) Zaměstnáním se pro účely tohoto zákona rozumí činnost osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až d) a f) až t) pro zaměstnavatele, ze které jim plynou nebo by mohly plynout od zaměstnavatele příjmy ze závislé činnosti, které jsou nebo by byly, pokud by podléhaly zdanění v České republice, předmětem daně z příjmu podle zvláštního právního předpisu a nejsou od této daně osvobozeny. Dobou zaměstnání se pro účely tohoto zákona rozumí období od počátku výkonu činnosti osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až d) a f) až t) pro zaměstnavatele do konce období, v němž tato činnost měla nebo mohla být vykonávána.
- (4) Za zaměstnance v pracovním poměru [odstavec 1 písm. a)] se pro účely tohoto zákona považuje též osoba činná v poměru, který má obsah pracovního poměru, avšak pracovní poměr nevznikl, neboť nebyly splněny všechny podmínky stanovené pracovněprávními předpisy pro jeho vznik.
- (5) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na osoby, které jsou zaměstnanci zahraničního zaměstnavatele a jsou činni v České republice ve prospěch tohoto zaměstnavatele; zahraničním zaměstnavatelem se pro účely tohoto zákona rozumí zaměstnavatel, jehož sídlo je na území státu, s nímž Česká republika neuzavřela mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení.

k omentář k § 5

V části druhé zákona o důchodovém pojištění nazvané „Účast na pojištění“ je hlava první „Okruh pojištěných osob“ a hlava druhá „Podmínky účasti na pojištění“ dá se říci pomyslným základem celého důchodového pojištění. Předmětné ustanovení vymezuje okruh osob povinně účastných na důchodovém pojištění, kdy účast na pojištění je dána označením osoby a podmínkou její účasti, a to bez nutnosti jejich další aktivity.

Předmětné ustanovení je svoji zákonnou podstatou rozdílné od § 6 ZDP, které **vymezuje okruh dobrovolně pojištěných osob**. Ustanovení bylo často novelizováno, některé skupiny pojištěnců byly nově do zákona zařazovány na základě nově přijatých zákonů [např. zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon) nebo zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě]. Podle již platného zákona č. 89/2024 Sb., kterým se mění volební a některé další zákony v souvislosti s přijetím zákona o správě voleb bude od 1. 1. 2026 novelizováno v odstavci 1 písmeno t).

V ustanovení je uveden katalog (taxativní výčet) právních vztahů, které, jsou-li sjednány, zakládají obvykle povinnou příspěvkovou účast na důchodovém pojištění. Tato účast je spojena s povinností platit pojistné na sociální zabezpečení, které je příjmem státního rozpočtu a z něhož se průběžně financují vyplácené dávky důchodového pojištění.

Výčet těchto skupin (od 1. 1. 2012 pak včetně nově vloženého odstavce 2) přitom zpravidla koresponduje s výčty v „nejbližší“ souvisejících předpisech, což je zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení a zákon č. 589/1991 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení. Z § 8 odst. 1 ZDP vyplývá, že osoby uvedené v § 5 odst. 1 písm. a) až d) a f) až t) a v § 5 odst. 4 jsou účastny pojištění podle tohoto zákona, pokud jsou účastny nemocenského pojištění a z § 11 ZDP vyplývá, že dobou důchodového pojištění je určitá doba za podmínky zaplacení pojistného, takže již nikde nemusí být výslovně stanoveno, kdo plní evidenční povinnost (to je předmětem

zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení).

■ V odstavci 1 **jsou pod písmeny a) až t) vyjmenovány osoby účastné na pojištění tzv. ze zákona**. Samotné sjednání některého z právních vztahů uvedených v písmenech a) až d) a f) až t) a odst. 4 a výkon činnosti na jeho základě však pro založení účasti na důchodovém pojištění nepostačuje. K tomu je třeba splnit další podmínky uvedené v § 8 odst. 1 ZDP, kde je vyjádřena důležitá zásada, podle níž se účast na důchodovém pojištění těchto osob vždy odvozuje od jejich účasti na nemocenském pojištění.

Písmeno a) – podmínky vzniku, trvání a zániku pracovního poměru jsou zásadně stanoveny zákonem č. 262/2006 Sb., zákoníkem práce. Pro účast na důchodovém pojištění není podstatné, zda je pracovní poměr sjednán na dobu určitou nebo neurčitou, ani zda pojištěnec má uzavřen jeden, dva nebo více pracovních poměrů souběžně. Není rozhodná ani forma vzniku (pracovní smlouva nebo jmenování) ani rozsah týdenní pracovní doby.

Písmeno c) – činnost pro družstvo vyplývá zásadně přímo ze stanov družstva.

Písmeno e) – osoby samostatně výdělečně činné mají speciální podmínky účasti na důchodovém pojištění stanoveny v § 9 a § 10 ZDP, účast na důchodovém pojištění u nich není podmíněna účastí na nemocenském pojištění.

Písmeno f) – účast osob činných na základě dohod o provedení práce je podmíněna zvláštními podmínkami v § 7a zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

Písmeno i) – podmínky účasti na důchodovém pojištění u prezidenta republiky upravuje § 105 ZDP.

■ Odstavec 2 – tento odstavec byl doplněn novelou zákona č. 470/2011 Sb. s účinností od 1. 1. 2012 a jde de facto o pokračování výčtu uvedeného v odstavci 1. Odstavec 2 obsahuje pod písmeny a) až h) katalog náhradních dob pojištění (viz označení v § 12 ZDP). Jde o situace, s nimiž předpisy o důchodovém pojištění spojují účast na důchodovém pojištění, aniž osoba, u níž tato situace nastala, nebo kdokoliv jiný za ni odvádí pojistné do důchodového systému. Okruh náhradních dob je vymezen taxativně, nikoliv však vyčerpávajícím způsobem, neboť se v průběhu času mění. Musí

se pamatovat zejména na náhradní doby získané v minulosti na základě tehdy účinných právních předpisů. Příkladem je § 102 odst. 3 až 5 ZDP (např. před 1. 10. 2010 doba studia). Ještě více do minulosti jde § 13 odst. 2 ZDP, podle něhož se za náhradní dobu pojištění považují též náhradní doby získané před 1. 1. 1996, tedy získané podle předpisů účinných před tímto zákonem.

Písmeno a) – tento druh doby má dvě podoby, a to:

- dobu, po kterou náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci,
- dobu, po kterou podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci nenáleží, s tím, že tato doba se započítává pouze v časově omezeném rozsahu.

■ Odstavec 3 obsahuje **definici pojmu zaměstnání pro účely tohoto zákona**. Zaměstnáním se rozumí činnost vyjmenovaných osob pro zaměstnavatele, ze které jim plynou nebo by mohly plynout od zaměstnavatele příjmy ze závislé činnosti, které jsou nebo by byly, pokud by podléhaly zdanění v České republice, předmětem daně z příjmů podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů a nejsou od této daně osvobozeny.

■ Odstavec 4 staví na roveň pracovnímu poměru pro účely tohoto zákona takový pracovní vztah, který je obsahově obdobný pracovnímu poměru, třebaže jím z formálního hlediska není.

■ Podle odstavce 5 se tento zákon nevztahuje na osoby, které jsou zaměstnanci zahraničního zaměstnavatele a jsou činní v České republice ve prospěch tohoto zaměstnavatele. Taková osoba je důchodově pojištěna ve svém státě.

Podklady potřebné pro výpočet budoucího důchodu jsou průběžně shromažďovány v evidenci nárokových podkladů ČSSZ na tzv. individuálních kontech pojištěnců. Základním podkladem, kterým se prokazují doby zaměstnání, je evidenční list důchodového pojištění (tzv. ELDP). Pojištěnci si mohou požádat jednou za rok u ČSSZ o vyhotovení tzv. informativního listu důchodového pojištění (tzv. IOLDP), z kterého si ověří, zda zaměstnavatel řádně odeslal ELDP a zda má u ČSSZ evidovány všechny doby svého pojištění.

§ 6

(1) Pojištění jsou účastny též osoby starší 18 let, jestliže podaly přihlášku k účasti na pojištění a účast na pojištění se týká doby jejich

- a) vedení v evidenci krajské pobočky Úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání, pokud jim po dobu této evidence nenáleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci,
- b) soustavné přípravy na budoucí povolání studiem na střední nebo vyšší odborné škole (dále jen „střední škola“) nebo vysoké škole v České republice,
- c) výdělečné činnosti v cizině po 31. prosinci 1995, jednalo-li se o osoby uvedené v § 5 odst. 1 písm. a), c) a e); za dobu přede dnem podání přihlášky je účast na pojištění možná nejvýše v rozsahu dvou let bezprostředně před tímto dnem,
- d) výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby na základě smlouvy uzavřené s vysílající organizací podle zvláštního právního předpisu;^(6a) za dobu přede dnem podání přihlášky je účast na pojištění možná nejvýše v rozsahu dvou let bezprostředně před tímto dnem,
- e) činnosti v České republice ve prospěch zahraničního zaměstnavatele, jde-li o osoby uvedené v § 5 odst. 4; za dobu přede dnem podání přihlášky je účast na pojištění možná nejvýše v rozsahu dvou let bezprostředně před tímto dnem,
- f) výkonu funkce poslance Evropského parlamentu, zvoleného na území České republiky,
- g) pobytu v cizině, pokud následovaly do místa vyslání k výkonu práce v zahraničí nebo k výkonu služby v zahraničí svého manžela nebo registrovaného partnera, který je státním zaměstnancem podle zákona o státní službě nebo jiným zaměstnancem organizační složky státu, se souhlasem této organizační složky státu, a nemají příjem ze závislé činnosti nebo nejsou osobami samostatně výdělečně činnými nebo nejsou osobami vykonávajícími obdobné činnosti podle práva cizího státu, do kterého byli jejich manželé nebo registrovaní partneři vysláni k výkonu práce v zahraničí nebo k výkonu služby

v zahraničí; v takovém případě může hradit pojistné zaměstnavatel manžela nebo registrovaného partnera,

- h) výkonu samostatné výdělečné činnosti ve zdaňovacím období, za které byla jejich daň z příjmů fyzických osob rovna paušální dani, uplynula-li marně lhůta pro placení paušálního pojistného na důchodové pojištění za tuto dobu.

(2) Pojištění jsou účastny též ostatní osoby starší 18 let, jestliže podaly přihlášku k účasti na pojištění a doba pojištění těchto osob podle § 11 odst. 1 písm. a) a § 13 odst. 1 získaná přede dnem podání této přihlášky trvala aspoň 1 rok. Účast na pojištění osob uvedených ve větě první je však možná v rozsahu nejvýše 15 let; za dobu přede dnem podání přihlášky je přitom účast na pojištění možná nejvýše v rozsahu jednoho roku bezprostředně před tímto dnem.

(3) Účast na pojištění podle odstavců 1 a 2 je možná nejdéle do dne, který bezprostředně předchází dni vzniku nároku na starobní důchod.

k omentář k § 6

Předmětné ustanovení – na rozdíl od § 5 ZDP – vymezuje okruh osob dobrovolně účastných na důchodovém pojištění, přičemž je dělí podle bližších podmínek této účasti, zejména pokud jde o její „zpětnost“. Podmínkou dobrovolné účasti na důchodovém pojištění není trvalý pobyt na území České republiky, ale dokonce ani neexistence povinné účasti na důchodovém pojištění v téže době. Smyslem je umožnit osobám, kterým v konkrétním období neplyne povinná příspěvková či nepříspěvková účast na důchodovém pojištění (tj. nevykonávají zaměstnání, nejsou OSVČ apod.), účastnit se dobrovolně důchodového pojištění za účelem získání nároku na budoucí plnění z důchodového systému.

Zákon rozlišuje dobrovolnou účast:

- **z tzv. kvalifikovaných důvodů** (podmínky účasti jsou příznivější, účast může trvat neomezeně dlouho a lze ji získat i za relativně dlouhou dobu zpětně před podáním přihlášky) a
- **bez uvedení důvodu** (podmínky účasti jsou

méně příznivé, trvání účasti je časově omezeno a doba zpětné účasti je relativně krátká).

Dobrovolná účast na důchodovém pojištění je přípustná i jako souběžná s účastí povinnou, což má svůj praktický význam pro zvýšení osobního vyměřovacího základu podle § 16 odst. 1 ZDP prostřednictvím přičtení „vedlejšího“ vyměřovacího základu podle § 16 odst. 2 ZDP, z něhož bylo dobrovolně zaplacen pojištění, k vyměřovacímu základu, z něhož bylo pojištění odvedeno povinně.

Přihlášky k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění se podávají na předepsaných tiskopisech. Podrobnosti stanoví § 52 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Podrobnosti ohledně vyměřovacího základu osob dobrovolně účastných důchodového pojištění stanoví § 5c a sazbu pojistného § 7 odst. 1 písm. d) zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení.

Úprava v odstavci 1 písmeno a) obsahuje negativní vymezení vůči § 5 odst. 2 písm. a). U této doby stejně jako u doby **podle písmena b)** není v zákoně o důchodovém pojištění stanovena lhůta, za kterou lze nejvýše podat přihlášku zpětně.

Úprava v písmenu c) se týká doby výdělečné činnosti v cizině, ovšem týkající se pouze druhů účasti v odkazovaných částech § 5 ZDP – dobu jiné účasti na důchodovém pojištění, byla-li by daná činnost vykonávána v cizině, by bylo třeba podřadit pod režim odstavce 2 předmětného ustanovení.

Písmeno d) bylo doplněno s účinností od 1. 1. 2003 na základě zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě, písmeno e) bylo doplněno s účinností od 1. 1. 2009 na základě zákona č. 189/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o nemocenském pojištění.

Písmeno f) bylo doplněno s účinností od 1. 1. 2010 na základě zákona č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Písmeno g) bylo doplněno s účinností od 19. 9. 2009 na základě zákona č. 303/2009 Sb., kterým se

mění některé zákony v souvislosti s přijetím statutu poslanců Evropského parlamentu a

Písmeno h) bylo doplněno s účinností od 1. 1. 2021 na základě zákona č. 540/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony v souvislosti s paušální daní.

K dobrovolné účasti na důchodovém pojištění z titulu vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání nebo studia je možno se přihlásit kdykoliv zpětně. U ostatních kvalifikovaných důvodů platí dvouleté omezení, jehož uplynutím možnost zpětného přihlášení zaniká.

Odstavec 2 upravuje tzv. „čistou“ **dobrovolnou účast na důchodovém pojištění**, ke které se mohou přihlásit všechny osoby starší 18 let. Přihlášení je možné nejvýše za dobu jednoho roku nazpět od podání přihlášky a celková účast na tomto pojištění je možné nejvýše v rozsahu 15 let. Od 1. 2. 2018 je další podmínkou této účasti na pojištění to, že doba účasti na českém důchodovém pojištění z titulu výkonu výdělečné činnosti získaná před dnem podání přihlášky trvala aspoň 1 rok. Jde o podmínku „staronovou“, která platila do r. 2003, poté byla zrušena a nyní je opětovně do zákona navržena.

Odstavec 3 věcně souvisí s úpravou v § 16 zákona č. 589/1992 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Do zákona byl doplněn s účinností od 1. 1. 2012 na základě zákona č. 470/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemoženském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Účast na dobrovolném důchodovém pojištění je možná nejdéle do dne, který bezprostředně předchází dni vzniku nároku na starobní důchod. To se ovšem týká samotné doby, která má být dobrovolnou účastí pokryta, nikoliv doby, v níž je podávána přihláška k této účasti. Přihláška může být podána i v období po vzniku nároku na starobní důchod, avšak doba, na kterou se tato osoba dobrovolně zpětně přihlašuje, musí spadat do období před vznikem nároku.

§ 7

Podle tohoto zákona se přiznává invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně těž osobám, které nebyly účastny pojištění, avšak splňují podmínky stanovené tímto zákonem (§ 42 odst. 1).

komentář k § 7

Předmětné ustanovení je jedinou výjimkou, kdy není nárok na důchod podmíněn účastí na pojištění, jde o dávku, která má v našem právním řádu dlouhou tradici. Okruh těchto oprávněných je běžně označován jako „invalidé z mládeži“. Představuje řešení pro situace, kdy invalidita osoby nastala ve velmi mladém věku, tedy předtím, než měla možnost začít vykonávat výdělečnou činnost nebo studovat. Ustanovení se vztahuje výhradně na invaliditu třetího stupně, na invaliditu prvního a druhého stupně se nevztahuje. Podmínky nároku na tuto dávku jsou uvedeny v § 42 odst. 1 ZDP.

HLAVA DRUHÁ

PODMÍNKY ÚČASTI NA POJIŠTĚNÍ

Díl první

Podmínky účasti zaměstnanců a dalších skupin osob vykonávajících pracovní nebo obdobnou činnost

§ 8

(1) Osoby uvedené v § 5 odst. 1 písm. a) až d) a f) až t) a v § 5 odst. 4 jsou účastny pojištění podle tohoto zákona, pokud jsou účastny nemoženského pojištění podle zvláštního právního předpisu^{5e)}.

(2) Účast na pojištění v případech výkonu více právních vztahů uvedených v § 5 odst. 1 písm. a) až d), a f) až t) a v § 5 odst. 4 se posuzuje samostatně v každém tomto právním vztahu. Je-li však jednatel společností s ručením omezeným současně společníkem téže společnosti s ručením omezeným, je účasten pojištění z těchto činností jen jednou. Vykonává-li člen zastupitelstva územního samosprávného celku, zastupitelstva městské části nebo městského obvodu územně členěných statutárních měst nebo hlavního města Prahy souběžně více funkcí pro tentýž územní samosprávný celek, za které je odměňován, je z nich účasten pojištění jen jednou; to platí obdobně pro osobu, která je členem více kolektivních orgánů územního samosprávného celku nebo orgánů zřízených jeho orgány.

komentář k § 8

Předmětné ustanovení vymezuje podmínky pro účast na důchodovém pojištění při závislé činnosti. Jedná se o tzv. „**pojištění ze zákona**“, jehož účastníci jsou vyjmenováni v § 5 odst. 1 a 4 ZDP.

Podmínky účasti na nemocenském pojištění jsou definovány v § 6 a násl. ZoNP. Před účinností ZoNP, tedy před 1. 1. 2009, byla účast na nemocenském pojištění regulována zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a vyhláškou č. 165/1979 Sb. Podmínky účasti zaměstnanců na nemocenském pojištění doznaly postupem času určitých změn. Jejich současná podoba se ustálila od 1. 1. 2014.

Z hlediska nastavení podmínek na nemocenském pojištění lze rozlišovat:

- „**standardní**“ zaměstnání (§ 6 ZoNP),
- **zaměstnání malého rozsahu** (§ 7 ZoNP),
- **zaměstnání na základě dohody o provedení práce** (§ 7a ZoNP).

DŮLEŽITÉ

Podle zákona č. 163/2024 Sb. **dojde k 1. 1. 2025 k zásadní změně nemocenského pojištění u dohod o provedení práce. Dohody o provedení práce se budou rozlišovat jako ostatní zaměstnání, zda jsou tzv. „standardní“ nebo malého rozsahu.**

Pro stanovení konkrétního data vzniku účasti na nemocenském a důchodovém pojištění je třeba vycházet z pravidel uvedených v § 10 a násl. ZoNP.

Odstavec 1 přiznává účast na důchodovém pojištění „ze zákona“ všem osobám uvedeným v § 5 odst. 1 a 4 ZDP s výjimkou osob uvedených v odstavci 1 pod písmenem e), tj. osob samostatně výdělečně činných.

Odstavec 2 zdůrazňuje, že **účast na důchodovém pojištění se zpravidla (u taxativně vyjmenovaného okruhu osob) posuzuje samostatně**. Je tedy třeba nahlížet na každý z těchto vztahů izolovaně a bez ohledu na ostatní vztahy stanovit jeho charakter („standardní“, malého rozsahu, dohoda o provedení práce) a určit, zda jsou či nejsou splněny podmínky účasti na pojištění a samozřejmě vyhotovit příslušnou důchodovou evidenci samostatně pro každý z těchto vztahů.

Historickou výjimkou z tohoto pravidla byl **jedenateli společnosti s ručením omezeným, když byl zároveň společníkem této společnosti s ručením omezeným**. V takovém případě byl a je účasten důchodového pojištění pouze jednou. Vzhledem k tomu, že obdobné postavení má i člen zastupitelstva územního samosprávného celku, zastupitelstva městské části nebo městského obvodu územně členěných statutárních měst nebo hlavního města Prahy, když vykonává souběžně více funkcí pro tentýž územní samosprávný celek, za které je odměňován, bylo do ustanovení doplněno, že je z nich účasten pojištění jen jednou. Třetí výjimkou pak je osoba, která je členem více kolektivních orgánů územního samosprávného celku nebo orgánů zřízených jeho orgány. I ta je v případě výkonu více souběžných funkcí, účastna důchodového pojištění jen jednou.

Díl druhý

Podmínky účasti osob samostatně výdělečně činných

§ 9

(1) Pojištění jsou účastny osoby samostatně výdělečně činné [§ 5 odst. 1 písm. e)], pokud vykonávají samostatnou výdělečnou činnost na území České republiky a splňují dále stanovené podmínky. Za samostatnou výdělečnou činnost vykonávanou na území České republiky se považuje i samostatná výdělečná činnost prováděná mimo území České republiky, jestliže je vykonávána na základě oprávnění k výkonu takové činnosti vyplývajícího z právních předpisů České republiky.

(2) Za osobu samostatně výdělečně činnou se pro účely pojištění považuje osoba, která ukončila povinnou školní docházku a dosáhla věku aspoň 15 let a

- vykonává samostatnou výdělečnou činnost, nebo
- spolupracuje při výkonu samostatné výdělečné činnosti, pokud podle zákona o daních z příjmů lze na ni rozdělovat příjmy dosažené výkonem této činnosti a výdaje vynaložené na jejich dosažení, zajištění a udržení.⁸⁾

(3) Výkonem samostatné výdělečné činnosti podle odstavce 2 písm. a) se rozumí

- a) podnikání v zemědělství, je-li fyzická osoba provozující zemědělskou výrobu evidována podle zvláštního zákona,⁹⁾
- b) provozování živnosti na základě oprávnění provozovat živnost podle zvláštního zákona,¹⁰⁾
- c) činnost společníka veřejné obchodní společnosti nebo komplementáře komanditní společnosti vykonávaná pro tuto společnost,¹¹⁾
- d) výkon umělecké nebo jiné tvůrčí činnosti na základě autorskoprávních vztahů,¹²⁾ s výjimkou činnosti, z níž příjmy jsou podle zvláštního právního předpisu samostatným základem daně z příjmů fyzických osob pro zdanění zvláštní sazbou daně^{6b)},
- e) výkon jiné činnosti konané výdělečně na základě oprávnění podle zvláštních předpisů,¹³⁾ která není uvedena v písmenech a) až d), a výkon činnosti příkazníka konané na základě příkazní smlouvy uzavřené podle občanského zákoníku⁴⁸⁾; podmínkou zde je, že tyto činnosti jsou konány mimo vztah zakládající účast na nemocenském pojištění, a jde-li o činnost příkazníka, též to, že příkazní smlouva nebyla uzavřena v rámci jiné samostatné výdělečné činnosti. Za výkon jiné činnosti konané výdělečně na základě oprávnění podle zvláštních předpisů se vždy považuje činnost znalců, tlumočnicků, zprostředkovatelů kolektivních sporů, zprostředkovatelů hromadných smluv podle autorského zákona, rozhodce podle zvláštních právních předpisů a insolvenčního správce, popřípadě dalšího správce,
- f) výkon činností neuvedených v písmenech a) až e) a vykonávaných vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení příjmu;¹⁴⁾ za výkon těchto činností se však nepovažuje pronájem nemovitostí (jejich částí) a movitých věcí,¹⁵⁾

pokud se příjmy dosažené výkonem činností uvedených v písmenech a) až f) považují podle zákona o daních z příjmů za příjmy ze samostatné činnosti³⁷⁾.

(4) Osoba samostatně výdělečně činná je účastna pojištění jen jednou, i když vykonává několik činností uvedených v odstavci 3, popřípadě spolupracuje při výkonu několika těchto činností nebo současně koná činnosti podle odstavce 2 písm. a) a b).

(5) Kde se dále hovoří o samostatné výdělečné činnosti, rozumí se tím též spolupráce při výkonu této činnosti [odstavec 2 písm. b)].

(6) Samostatná výdělečná činnost se považuje za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, pokud osoba samostatně výdělečně činná v kalendářním roce

- a) vykonávala zaměstnání (odstavec 8 věta první),
- b) měla nárok na výplatu invalidního důchodu nebo jí byl přiznán starobní důchod,
- c) měla nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské z důvodu těhotenství a porodu, pokud tyto dávky náleží z nemocenského pojištění zaměstnanců,
- d) osobně pečovala o dítě do 4 let věku,
- e) osobně pečovala o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni I (lehká závislost), nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost)^{3c)}, pokud osoba, která je závislá na pomoci jiné osoby, je osobou blízkou, nebo žije s osobou samostatně výdělečně činnou v domácnosti, není-li osobou blízkou, nebo
- f) byla nezaopatřeným dítětem podle § 20 odst. 4 písm. a).

(7) Samostatná výdělečná činnost se považuje za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost v těch kalendářních měsících, v nichž aspoň po část měsíce byla vykonávána samostatná výdělečná činnost, a v této době výkonu samostatné výdělečné činnosti aspoň po část této doby trvaly skutečnosti uvedené v odstavci 6. Trváním skutečností podle věty první se rozumí též trvání jen některých skutečností uvedených v odstavci 6 písm. b) až f).

(8) Zaměstnáním se rozumí činnost zakládající účast na nemocenském pojištění zaměstnan-

ců. Pečuje-li o dítě do 4 let věku nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby [odstavec 6 písm. e)], více osob současně, považuje se samostatná výdělečná činnost za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost u té osoby samostatně výdělečně činné, která byla určena písemnou dohodou všech osob, které pečují o dítě do 4 let věku nebo o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni I (lehká závislost), nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) anebo ve stupni IV (úplná závislost)⁵⁰, za osobu pečující v největším rozsahu; nedojde-li k této dohodě, považuje se samostatná výdělečná činnost za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost u té osoby samostatně výdělečně činné, která podle rozhodnutí příslušného orgánu sociálního zabezpečení podle zvláštního právního předpisu^{15e}) pečuje o dítě do 4 let věku nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby, v největším rozsahu. V případě péče o více dětí do 4 let věku těchto rodičů nebo v případě péče o více dětí převzatých do společné péče nahrazující péči rodičů může být samostatná výdělečná činnost považována za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost jen u jednoho rodiče nebo jen u jedné osoby, pokud dítě bylo převzato do společné péče nahrazující péči rodičů. Nedojde-li k dohodě rodičů nebo těchto osob o tom, kdo uplatní péči o dítě jako důvod pro to, aby se samostatná výdělečná činnost považovala za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, uplatní se tento důvod u toho rodiče nebo u té osoby, kteří podle rozhodnutí příslušného orgánu sociálního zabezpečení podle zvláštního právního předpisu^{15e}) pečují o dítě v největším rozsahu. V kalendářním měsíci může být důvod podle odstavce 6 písm. d) a e) ve vztahu k témuž dítěti nebo k téže osobě, která je závislá na péči jiné osoby, uplatněn jen u jedné osoby samostatně výdělečně činné. Skutečnosti o vedlejší samostatné výdělečné činnosti uvedené v odstavci 6 písm. a) a c) až f) musí osoba samostatně výdělečně činná doložit nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž podala přehled

o příjmech a výdajích ze samostatné výdělečné činnosti podle zvláštního zákona¹⁷⁾ za kalendářní rok, za který chce být považována za osobu samostatně výdělečně činnou vykonávající vedlejší samostatnou výdělečnou činnost.

(9) Samostatná výdělečná činnost se považuje za hlavní samostatnou výdělečnou činnost v období, ve kterém se podle odstavců 6 až 8 samostatná výdělečná činnost nepovažuje za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost.

komentář k § 9

Specifickým typem příspěvkové účasti na důchodovém pojištění je účast osob samostatně výdělečně činných. Je pro ni typické, že v některých případech je povinná, v jiných dobrovolná. Na rozdíl od zaměstnanců není účast OSVČ na důchodovém pojištění provázána s jejich účastí na nemocenském pojištění (ta je pouze dobrovolná), ale odvíjí se od charakteru samostatné výdělečné činnosti, zda jde o tzv. hlavní nebo vedlejší, a v případě vedlejší samostatné výdělečné činnosti záleží zpravidla na výši příjmu z této činnosti.

Předmětné ustanovení obsahuje definici pojmu samostatná výdělečná činnost. V § 10 ZDP jsou stanoveny podmínky, za kterých je OSVČ účast na důchodovém pojištění povinná, resp. dobrovolná.

S účinností od 1. 1. 2024 bylo ustanovení novelizováno zákonem č. 321/2023 Sb., který přinesl technickou změnu v okruhu důvodů pro uznání samostatné výdělečné činnosti za vedlejší – důvod spočívající v pobírání rodičovského příspěvku se změnil na obecnější důvod spočívající v osobní péči o dítě do 4 let věku. Období před 1. 1. 2024 je řešeno přechodným ustanovením zákona.

Podle odstavce 1 **výkon samostatné výdělečné činnosti v cizině** nezakládá účast na důchodovém pojištění tzv. „ze zákona“, osoba samostatně výdělečně činná však může být účastna důchodového pojištění dobrovolně. Vlastní obsah pojmu „výdělečná činnost v cizině“ blíže vymezuje § 3 vyhlášky č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění. Uplatní se právní fikce, že za samostatnou výdělečnou činnost se považuje i samostatná výdělečná činnost prováděná mimo území ČR, je-li vykonávána na zá-

kladě oprávnění k výkonu takové činnosti vyplývající z právních předpisů ČR.

Odstavec 2 (na rozdíl od předpisů účinných před 1. 1. 1996) **staví naroveň osoby samostatně výdělečně činné s osobami spolupracujícími, pokud jde o jejich základní postavení.** Pojem „spolupracující osoby“ však zákon nedefinuje a odkazuje na definici v daňových zákonech, zejm. v zákoně č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů. Z těchto zákonů však vyplývá, že spolupracující osobou nemůže být nikdy osoba, která pouze spolupracuje s osobou uvedenou v § 9 odst. 3 písm. c) ZDP, tedy činnost společníka veřejné obchodní společnosti nebo komplementáře komanditní společnosti vykonávaná pro tuto společnost.

V odstavci 3 je uveden katalog činností, které se považují za samostatnou výdělečnou činnost. Jde o tradiční okruh, který byl postupem času rozšiřován do současné podoby. Obecnou podmínkou je, že příjmy dosažené výkonem těchto činností se pro daňové účely považují za příjmy ze samostatné výdělečné činnosti, pokud jsou zdaňovány podle § 7 zákona o daních z příjmů.

Odstavec 4 zdůrazňuje zásadu, že **osoba samostatně výdělečně činná je účastna pojištění jen jednou, i když vykonává několik druhů samostatných výdělečných činností** podle odst. 3 předmětného ustanovení.

Odstavec 5 lapidárně vysvětluje, že **pod samostatnou výdělečnou činností se rozumí i spolupráce při výkonu této činnosti.**

Pravidla pro rozlišení mezi hlavní a vedlejší samostatnou výdělečnou činností jsou uvedena v odstavcích 6, 7 a 9. Samostatná výdělečná činnost se považuje za hlavní samostatnou výdělečnou činnost v období, ve kterém se samostatná výdělečná činnost nepovažuje za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost. Samostatná výdělečná činnost se považuje za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, pokud souběžně s jejím výkonem trvaly některé za skutečností uvedených v odstavci 6.

Odstavec 6 rozlišuje **šest druhů samostatných výdělečných činností.** Účast na důchodovém pojištění osob uvedených pod písm. d) a e), tedy osob vykonávajících uměleckou nebo jinou tvůrčí činnosti na základě autorskoprávních

vztahů a notářů, daňových poradců apod. měla do 31. 12. 2008 charakter dobrovolné účasti, od 1. 1. 2009 však spadá spolu s ostatními druhy samostatné výdělečné činnosti pod shodný režim.

Zároveň zavádí **dělení samostatných výdělečných činností na tzv. „hlavní“ a „vedlejší“.** Tuto právní úpravu přinesla s účinností od 1. 1. 2004 novela zákona o důchodovém pojištění provedená zákonem č. 425/2003 Sb. Uvedené rozlišení nese s sebou „finanční výhodu“ v odlišné podmínce účasti na důchodovém pojištění a tím i povinnosti platit pojistné. Ustanovení bylo postupně precizováno, z původního okruhu vedlejších samostatných výdělečných činností byly vyňaty osoby vykonávající vojenskou službu v ozbrojených silách České republiky (mimo vojáky z povolání).

Odstavec 7 opět lapidárně vysvětluje, **v kterých kalendářních měsících se považuje samostatná výdělečná činnost za činnost vedlejší.** V odborné literatuře je tomuto ustanovení a odstavci 8 vytýkána zbytečná kazuistika.

Odstavec 8 – opět značně kazuisticky – **definuje pojem zaměstnání odkazem na účast na nemocenském pojištění** podle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

DŮLEŽITÉ

Důležité je pravidlo v odstavci 8 větě poslední, podle něhož musí OSVČ doložit existenci důvodů pro uznání samostatné výdělečné činnosti jako vedlejší nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž podala přehled o příjmech a výdajích ze samostatné výdělečné činnosti za kalendářní rok, za který chce být považována za OSVČ vykonávající vedlejší samostatnou výdělečnou činnost. Pravidla podání tohoto přehledu jsou stanovena v § 15 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

V odstavci 9 se doplňuje – také značně kazuisticky – obsah odstavců 6 až 8 předmětného ustanovení vysvětlením, **kdy se samostatná výdělečná činnost považuje za hlavní samostatnou výdělečnou činnost.**

§ 10

(1) Osoba samostatně výdělečně činná je v kalendářním roce účastna pojištění po dobu, po kterou vykonávala hlavní samostatnou výdělečnou činnost.

(2) Osoba samostatně výdělečně činná je v kalendářním roce účastna pojištění po dobu, po kterou vykonávala vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, pokud její příjem z vedlejší samostatné výdělečné činnosti dosáhl v kalendářním roce aspoň rozhodné částky; rozhodná částka činí 2,4násobek částky, která se stanoví jako součin všeobecného vyměřovacího základu (§ 17 odst. 2) za kalendářní rok, který o dva roky předchází kalendářnímu roku, za který se posuzuje účast na pojištění, a přepočítacího koeficientu (§ 17 odst. 4) pro úpravu tohoto všeobecného vyměřovacího základu. Byla-li v kalendářním roce vykonávána hlavní samostatná výdělečná činnost i vedlejší samostatná výdělečná činnost, stanoví se příjem z vedlejší samostatné výdělečné činnosti tak, že se příjem ze samostatné výdělečné činnosti dosažený v kalendářním roce vydělí počtem kalendářních měsíců, v nichž byla aspoň po část měsíce vykonávána samostatná výdělečná činnost, a výsledná částka se vynásobí počtem kalendářních měsíců, v nichž byla podle § 9 odst. 7 aspoň po část měsíce vykonávána vedlejší samostatná výdělečná činnost. Za výkon samostatné výdělečné činnosti a vedlejší samostatné výdělečné činnosti se pro účely stanovení příjmu podle věty druhé nepovažuje kalendářní měsíc, v němž po celý měsíc osoba samostatně výdělečně činná měla nárok na výplatu nemocenského, peněžité pomoci v mateřství nebo dlouhodobého ošetrového jako osoba samostatně výdělečně činná; za období nároku na výplatu nemocenského se přitom považuje též období prvních 14 kalendářních dnů a v období od 1. ledna 2012 do 31. prosince 2013 prvních 21 kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti (karantény), za které se nemocenské osobám samostatně výdělečně činným nevypládí. Za příjem ze samostatné výdělečné činnosti se pro účely tohoto zákona považuje daňový základ osoby samostatně vý-

dělečně činné určený podle zákona o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti^{17b}). Rozhodná částka se zaokrouhluje na celé koruny směrem nahoru.

(3) Rozhodná částka se snižuje o jednu dvanáctinu za každý kalendářní měsíc, v němž po celý měsíc nebyla vykonávána vedlejší samostatná výdělečná činnost, a za každý kalendářní měsíc, v němž po celý měsíc osoba samostatně výdělečně činná vykonávající vedlejší samostatnou výdělečnou činnost měla nárok na výplatu nemocenského, peněžité pomoci v mateřství nebo dlouhodobého ošetrového jako osoba samostatně výdělečně činná; za období nároku na výplatu nemocenského se přitom považuje též období prvních 14 kalendářních dnů a v období od 1. ledna 2012 do 31. prosince 2013 prvních 21 kalendářních dnů dočasné pracovní neschopnosti (karantény), za které se nemocenské osobám samostatně výdělečně činným nevypládí. Dvanáctina uvedená ve větě první se zaokrouhluje na celé koruny směrem nahoru.

(4) Osoba samostatně výdělečně činná, která vykonávala vedlejší samostatnou výdělečnou činnost a nesplňuje podmínky účasti na pojištění podle odstavců 2 a 3, je v kalendářním roce účastna pojištění, jestliže se přihlásila k účasti na pojištění za tento rok; lhůty pro podání přihlášky k účasti na pojištění stanoví zvláštní zákon.¹⁾ Ustanovení věty první platí obdobně i pro část kalendářního roku, v němž účast na pojištění vznikla nebo zanikla podle odstavce 5 nebo 6 anebo v němž vedlejší samostatná výdělečná činnost nebyla vykonávána po celý rok.

(5) Účast osoby samostatně výdělečně činné na pojištění vzniká dnem 1. ledna kalendářního roku, ve kterém byly splněny podmínky uvedené v odstavcích 1 až 3 nebo za který se přihlásila k účasti na pojištění podle odstavce 4, anebo prvním dnem kalendářního měsíce, od něhož se samostatná výdělečná činnost považuje za hlavní samostatnou výdělečnou činnost, pokud tento měsíc následuje po kalendářním měsíci, v němž byla naposledy vykonávána samostatná výdělečná činnost považovaná podle § 9 odst. 7 za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, která

nezakládá účast na pojištění, nejdříve však dnem, v němž začala vykonávat (znovu vykonávat) samostatnou výdělečnou činnost.

(6) Účast osoby samostatně výdělečně činné na pojištění zaniká dnem 31. prosince kalendářního roku, ve kterém byly splněny podmínky uvedené v odstavcích 1 až 3 nebo za který se přihlásila k účasti na pojištění podle odstavce 4, anebo posledním dnem kalendářního měsíce, který předchází kalendářnímu měsíci, od něhož se samostatná výdělečná činnost považuje podle § 9 odst. 7 za vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, která nezakládá účast na pojištění. Účast na pojištění osoby samostatně výdělečně činné však zaniká nejpozději dnem,

- a) kterým osoba samostatně výdělečně činná ukončila samostatnou výdělečnou činnost,
- b) kterým zaniklo osobě samostatně výdělečně činné oprávnění vykonávat samostatnou výdělečnou činnost,
- c) od kterého byl osobě samostatně výdělečně činné pozastaven výkon její činnosti.

(7) Osoba samostatně výdělečně činná je v kalendářním roce účastna pojištění po dobu, po kterou je poplatníkem v paušálním režimu.

k omentář k § 10

Je-li splněna podmínka uvedená v § 9 ZDP, je pro založení povinné či dobrovolné účasti OSVČ na důchodovém pojištění rozhodné splnění podmínek v předmětném ustanovení. U hlavní samostatné výdělečné činnosti se předpokládá, že je jediným nebo převažujícím zdrojem příjmu, a proto tato činnost zakládá povinnou účast na důchodovém pojištění.

*Odstavec 1 stanoví **povinnost osob samostatně výdělečně činných platit při tzv. „hlavní činnosti“ pojistné bez ohledu na hospodářské výsledky.** I v případě, že OSVČ vykáže záporný příjem (ztrátu) je povinna platit pojistné na důchodové pojištění, a to alespoň z minimálního vyměřovacího základu.*

Rozhodná částka daňového základu pro založení povinné účasti OSVČ na důchodovém pojištění činí 2,4násobek průměrné mzdy (§ 15 odst. 4 ZDP) platné pro kalendářní rok, v němž

je samostatná výdělečná činnost vykonávána. V roce 2023 činila tato částka 96 777 Kč ($2,4 \times 38\,297 \times 1,0530$), v roce 2024 činí 105 520 Kč.

Stejně tak stanoví § 3 odst. 4 zákona č. 589/1992 Sb., o pojištění na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

*Odstavec 2, 3 a 4 spolu věcně souvisí a podrobně – také značně kazuisticky – **popisují možné kombinace účasti na důchodovém pojištění osob vykonávajících vedlejší samostatnou výdělečnou činnost.***

*Odstavec 5 a 6 stanoví **pravidla pro vznik a zánik účasti osob samostatně výdělečně činných na důchodovém pojištění.** Je pochopitelné, že tak stanoví zákon, protože – jak je uvedeno výše – činnost osob samostatně výdělečně činných je jedinou výdělečnou činností, kde účast na důchodovém pojištění není podmíněna účastí na nemocenském pojištění. **Osoby samostatně výdělečně činné mohou být účastny nemocenského pojištění dobrovolně.***

Zákonem č. 321/2023 Sb. s účinností dne 1. 1. 2024 došlo v odstavci 5 k legislativně technické změně, část věty za středníkem byla zrušena.

Obecně platí, že účast na důchodovém pojištění OSVČ vzniká nejdříve dnem, v němž OSVČ začala činnost vykonávat a byla k jejímu výkonu oprávněna. Přitom, jde-li o:

- hlavní samostatnou výdělečnou činnost, vzniká účast na důchodovém pojištění
 - dnem 1. 1. kalendářního roku, ve kterém byla samostatná výdělečná činnost vykonávána,
 - prvním dnem kalendářního měsíce, od kterého se z vedlejší samostatné výdělečné činnosti, která nezakládá účast na pojištění, stala hlavní samostatná výdělečná činnost,
- vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, vzniká účast na důchodovém pojištění dnem 1. 1. kalendářního roku,
 - ve kterém OSVČ dosáhla rozhodné částky,
 - za který se OSVČ k této účasti přihlásila.

*Odstavec 7 byl vložen do předmětného ustanovení **s účinností od 1. 1. 2021** na základě zákona č. 540/2020 Sb., v souvislosti se zavedením*

paušální daně. Pro poplatníky v paušálním režimu podle zákona o daních z příjmů platí speciální pravidla. Tato OSVČ je účastna důchodového pojištění vždy bez ohledu na to, zda splňuje podmínky uvedené v odstavcích 1 až 4 či nikoliv.

ČÁST TŘETÍ ZÁKLADNÍ POJMY

HLAVA PRVNÍ DOBA POJIŠTĚNÍ A NÁHRADNÍ DOBA POJIŠTĚNÍ

§ 11

(1) Dobou pojištění je po 31. prosinci 1995 doba účasti na pojištění

- a) osob uvedených v § 5 odst. 1 a v § 5 odst. 4, za kterou bylo v České republice zaplacené pojistné,
- b) osob uvedených v § 6, za kterou bylo v České republice zaplacené pojistné, a to nejdříve ode dne zaplacení pojistného.

(2) Za dobu pojištění uvedenou v odstavci 1 písm. a) se u osob uvedených v § 5 odst. 1 písm. a) až d) a f) až t) a v § 5 odst. 4 nepovažuje kalendářní měsíc, ve kterém nebyly dosaženy příjmy započitatelné do vyměřovacího základu pojištěnce proto, že tyto osoby nevykonávaly činnost zakládající účast na pojištění, pokud nešlo o omluvné důvody; za omluvné důvody se považují skutečnosti uvedené v § 16 odst. 4 věť třetí písm. a). Podmínka zaplacení pojistného uvedená v odstavci 1 písm. a) se považuje za splněnou v případě, kdy pojistné nebylo zaplacené jen proto, že v kalendářním roce osoba uvedená v odstavci 1 písm. a) dosáhla stanoveného maximálního vyměřovacího základu pro pojistné^{17c)}, a v případě, kdy zaměstnavatel pojistné na pojištění neodvedl, ačkoliv byl povinen toto pojistné odvést, pokud se dále nestanoví jinak; zaměstnavatelem se pro účely tohoto zákona rozumí právnická nebo fyzická osoba zaměstnávající pojištěnce v pracovním poměru a dalších pracovních vztazích, nebo k níž je pojištěnec v jiném vztahu zakládajícím účast na pojištění podle tohoto zákona, jakož i organizační složka státu.^{16a)} Za dobu pojištění uvede-

nou v odstavci 1 písm. a) se u osob uvedených v § 5 odst. 1 písm. a) až d) a f) až k), t) a odst. 4 považuje též doba, po kterou podle pravomocného rozhodnutí soudu nebo mimosoudní dohody uzavřené po podání návrhu na určení neplatnosti skončení tohoto právního vztahu trval nadále jejich právní vztah zakládající účast na pojištění, pokud podle tohoto rozhodnutí nebo této dohody došlo ke skončení tohoto vztahu neplatně a pokud by jinak byla, kdyby nedošlo k neplatnému skončení tohoto vztahu, splněna podmínka uvedená v § 8; podmínka zaplacení pojistného se přitom považuje za splněnou. Pro účely splnění podmínky zaplacení pojistného uvedené v odstavci 1 písm. a) se příjem započitatelný do vyměřovacího základu pojištěnce, který náleží zpětně na základě pravomocného rozhodnutí soudu nebo mimosoudní dohody uzavřené po podání návrhu na zaplacení tohoto příjmu, započte v těch kalendářních měsících, za které náleží.

(3) Dobou pojištění osob uvedených v § 5 odst. 1 písm. e) je též

- a) v kalendářním roce, do něhož spadá den, od něhož se přiznává důchod (dále jen „rok přiznání důchodu“), doba před tímto dnem, jestliže tyto osoby zaplatily do dne podání žádosti o přiznání důchodu zálohy na pojistné splatné do konce kalendářního měsíce předcházejícího kalendářnímu měsíci, v němž byla podána tato žádost,
- b) kalendářní rok, který bezprostředně předchází roku přiznání důchodu, pokud byly za tento kalendářní rok zaplacený zálohy na pojistné splatné za tento rok a doplatek na pojistném ještě nebyl splatný přede dnem podání žádosti o přiznání důchodu.

komentář k § 11

Příspěvková účast na důchodovém pojištění je hlavním zdrojem financování důchodového pojištění, neboť je spojena s povinností platit pojistné na sociální zabezpečení, které je příjmem státního rozpočtu a z něhož se průběžně financují vyplácené dávky. Důchody jsou zásluhové dávky, kdy je tato zásluhovost vyjádřena tím, jak se po-

jištěnec se svými příspěvky podílí na financování důchodového systému.

V odstavci 1 se vysvětluje, co se pro účely tohoto zákona rozumí dobou pojištění. Zásadně platí, že dobou pojištění může být pouze taková účast na důchodovém pojištění, za kterou bylo v ČR zaplacen pojištění. Doba pojištění (nebo ve starých předpisech „doba zaměstnání“) je základní a rozhodující veličinou pro posouzení vzniku nároku na důchody, a to jak (a především) na důchody přímé (starobní a invalidní) a zprostředkované i na důchody pozůstalostní (vdovské, vdovecké a sirotčí). Doba pojištění zásadním způsobem ovlivňuje vlastní výši důchodu. Doba pojištění musí být kryta odvodem pojistného podle zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

V odstavci 1 se písmeno a) týká zaměstnanců a OSVČ, zatímco písmeno b) se týká osob dobrovolně účastných důchodového pojištění. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že k dobám pod písm. a) je možno přihlížet i zpětně (bylo-li pojištění zaplacen opožděně), zatímco k dobám pod písm. b) je možno přihlížet až ode dne zaplacení pojistného.

DŮLEŽITÉ

Odstavec 2 stanoví, že dobou pojištění je i kalendářní měsíc:

- v němž aspoň v jednom dni byla vykonávána činnost zakládající účast na důchodovém pojištění, nebo
- náležela některá z dávek nemocenského pojištění nahrazující ušlý příjem, třebaže v tomto měsíci nebyl dosažen žádný započitatelný příjem,
- byl zúčtován příjem započitatelný do vyměrovacího základu, a to i když vyplýval z výdělečné činnosti vykonávané v jiném kalendářním měsíci, trvala-li v měsíci zúčtování příjmu účast na důchodovém pojištění.

Věta druhá je **ochranou pojištěnců před platební nekázní jejich zaměstnavatelů**. Věta třetí až pátá upravuje **sankce za porušení platební povinnosti stanovených osob**. Věta šestá řeší situace, kdy otázky skončení výdělečné činnosti řeší soud, často se značným časovým odstupem.

V odstavci 2 došlo 1. 1. 2024 na základě zákona č. 321/2023 Sb. k drobné legislativně technické změně.

Odstavec 3 obsahuje pravidla pro hodnocení doby pojištění u OSVČ. Zohledňuje se specifický režim, kdy OSVČ je podle § 13 odst. 2 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení povinna platit za podmínek stanovených tímto zákonem buď pojištění na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, nebo zálohy na toto pojištění a následně doplatek na tomto pojištění.

§ 12

(1) Náhradní dobou pojištění je po 31. prosinci 1995 doba účasti na pojištění osob uvedených v § 5 odst. 2; podmínkou pro to, aby se tato doba účasti na pojištění hodnotila jako náhradní doba pojištění, je, s výjimkou doby účasti na pojištění podle § 5 odst. 2 písm. g), že byla získána na území České republiky a že doba pojištění trvala aspoň jeden rok. Podmínkou pro to, aby se doba účasti osob uvedených v § 5 odst. 2 hodnotila po 31. prosinci 2011 jako náhradní doba pojištění, je, že pojištěnec po dobu trvání této účasti byl v České republice účasten důchodového pojištění z jiného důvodu, nemocenského pojištění nebo zdravotního pojištění anebo, bydlel-li v České republice, jako poživatel důchodu nebo rodinný příslušník odvozoval své nároky ze zdravotního pojištění v jiném členském státě Evropské unie; za účast na zdravotním pojištění v České republice se však pro tyto účely nepovažuje taková účast na tomto zdravotním pojištění, která je pouze odvozeným nárokem rodinného příslušníka z účasti jiné osoby na tomto pojištění. Podmínkou pro to, aby se doba účasti na pojištění osob uvedených v § 5 odst. 2 písm. d) hodnotila jako náhradní doba pojištění, je, že o době osobní péče o osobu mladší 10 let, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni I (lehká závislost), nebo o osobu, která je závislá na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) anebo ve stupni IV (úplná závislost)^{5c)}, rozhodl příslušný orgán sociálního zabezpečení podle zvláštního právního předpisu^{17c)}.